

Интеграция на ромите в България: необходими реформи и икономически ефекти

Положителните ефекти от интеграцията на ромите в обществото са по-високи от годишния размер на консолидирания държавен бюджет на България. Тези ефекти се равняват на между 35 и 70% от brutния вътрешен продукт на страната за 2006 година и са съпоставими с фондовете, които България ще получи от Европейския съюз за същия 10-годишен период. За да бъде тази интеграция успешна обаче политиките трябва да рискуват част от ресурсите си за подкрепа на реформи, които към момента за много от партиите (и гражданите) изглеждат нежелани.

[Лъчезар Богданов, Георги Ангелов](#)

Методология

"Интеграция" на ромската общност наричаме онова състояние на нещата, при което тя участва в обществения живот като че ли не е отделна общност, при гарантирани индивидуални права и защита от дискриминация. "Не-интеграция" е противоположното състояние на нещата, а в случая с изследването на ромската общност в България – текущото положение. Доколкото не-интеграцията като статукво е ясно видима, интеграцията - като бъдещо, желано състояние - е обект на различни сценарии, които този анализ разглежда.

Целите на доклада са основно следните:

- да опише икономическите ефекти от не-интеграцията на ромското население в България;
- да опише основните държавни икономически политики, които са фактор за липса на интеграция;
- да предложи промени в държавните политики, които биха допринесли за интеграцията на ромското население;
- да опише, и (когато е възможно) да измери потенциалните икономически ефекти от интеграцията, вследствие на отделните предлагани реформи

Докладът се основава на разбирането, че включването на ромите в стопанския живот е ключово за цялостната им интеграция в обществото. Икономическата интеграция е както инструмент за решаване на други проблеми, произтичащи от липсата на интегрираност, така и следствие от реформи в държавни политики, стимулиращи не-интеграцията. Анализът е насочен към идентифициране на онези фактори, които пречат на икономическата интеграция, както и към възможните ефекти (не само пряко икономически) от нея. Така например във фокуса ни попадат образованието, престъпността, жилищата, смъртността.

Основно допускане е, че промяната в стимулите води до промяна в поведението. Така приемаме, че ромите, като всички хора, са рационални на индивидуално ниво. Рационалността предполага, че те реагират на външната среда – както на сигналите на пазара, така и на различните държавни политики, засягащи пряко живота и благосъстоянието им.

Проблемни области

1. Бедност и социално подпомагане

Според доклад на ПРООН, около 80% от ромите се определят като безработни, като малко над 50% попадат в широката дефиниция за "безработица" на Международната организация на труда. Към 1997 г. 85% от ромите попадат под линията на бедност. Според доклад на Световната банка, през 2001 г. около 62% от ромите са оценени като "бедни". Според Националния план за борба с бедността и социалната изолация на МТСП от 2005 г., около 64% от ромите са "бедни" към 2003 г. Според друг анализ от 2004 г., едва 22% от ромите смятат, че имат работа.

Ромите са бенефициенти на множество социални програми, по които получават значителни средства – между 276 и 432 милиона лева годишно. При интеграция, която е свързана и с по-високи доходи от труд, ромите няма да се нуждаят от толкова социални помощи, което ще облекчи държавния бюджет. От друга страна, дизайнът на част от социалните програми в момента създават зависимост и стимули за избягване на /легална/ работа, т.е. те в някаква степен спират интеграцията на ромското население. Така например, според изследване на пазара на труда на Американската агенция за международно развитие:

"Единият от родителите би започнал работа само при brutната заплата, която гарантира разполагаем доход по-висок от социалната помощ. Нека наречем това равнище на brutна работна заплата "минимално мотивиращо равнище за започване на работа". Така например в семейство с две деца и двама безработни родители началната заплата, за да започне единият от тях работа, трябва да бъде по-висока от 141 лева, докато в семейство със 7 деца заплатата трябва да бъде около средната за страната, или 290 лева."

Ако трябва да илюстрираме този избор, нека да си представим следната хипотетична ситуация – един човек има възможност да получава социални помощи от 250 лева без да му се налага да работи или може /да се опита/ да намери работа при 8-часов работен ден, при която също ще получава 250 лева доход. Рационално е в такава ситуация да не се избира работа на пълен работен ден.

Промяна в социалните програми, насочена към повече стимули за труд, обучение, повишаване на образованието, поставяне на срокове за получаването им може да промени значително ефектите от тези програми. За пример може да служи реформата на социалните помощи от 1996 година в САЩ, която има следните характеристики:

- Изискване за работа при получаване на помощи за нарастващ процент от получаващите помощи (изискваният процент работещи се намалява с процента на намаление на броя на хората, получаващи помощи)
  - Намаляване на пределната ставка на облагане (загуба на доход) при преминаване от помощи към работа
  - По-строги санкции при неспазване на условията за отпускане на помощи
  - Определяне на максимални срокове, за които могат да се получават помощи
  - Повече финансови стимули за работа
- Резултатите от реформата на социалните помощи в САЩ са повече от положителни:

- Заетостта сред самотните майки, които са сред най-засегнатите от реформата, през последните 15 години нараства значително – от 60% през 1994 година до 72% през 1999 година
- Заетостта сред самотните майки, които никога не са били омъжени (групата с най-ниско образование и едни от най-високите нива на получаващи социални помощи) нараства още повече – от 57% до 65% за същия период
- През 1994 година получаващите социални помощи достигат исторически максимум от 5.1 милиона, след което започва спад и през следващите 7 години броят на получаващите социални помощи намалява с 60%.
- Броят на чернокожите, получаващи помощи, спада с 52%, а този на испаноговорящите – с 44% /като по-малкият спад вероятно се дължи на имиграцията/. Според друго изследване, бедността сред чернокожите деца спада до исторически минимум.

2. Реформи за увеличаване на заетостта

Пред заетостта на ромите има значителни пречки, премахването на които може да отвори множество възможности пред тях. Сред пречките можем да открием:

- ниската гъвкавост на пазара на труда
- високото ниво на минималната заплата
- високото данъчно-осигурително бреме върху труда
- недостатъчните темпове на икономически растеж
- твърде регулираните пазари
- изкривяващи обезщетения за безработица
- неефективна система за търсене на заетост
- образователното равнище
- високо пределно облагане на дохода при излизане от социалната система
- пречки пред предприемчивостта
- високите нива на заетост в публичния сектор
- наличието на задължителна военна служба.

Постигането на сериозен напредък в преодоляването на посочените пречки е предпоставка за значително увеличение на заетостта сред ромското малцинство, което от своя страна ще доведе до по-високи доходи и ръст на добавената стойност в икономиката.

3. Достъп до качествено образование

Един от сериозните проблеми, който оказва сериозни негативни ефекти върху развитието на ромите, е свързан с тяхното образователно равнище. В момента образователната система не успява да ги обхване напълно, още по-малко да им даде необходимото ниво на грамотност, знания и умения. Решаването на този проблем може да се търси чрез промяна на стимулите в образователната система.

Училищата трябва да бъдат стимулирани да записват и обучават ромски деца, което може да стане чрез въвеждане на принципа "парите следват ученика". От друга страна, финансирането трябва да се обвърже и с резултатите, постигнати от учениците (покриване на определени минимума). Включването на учителите – чрез подходящи стимули и диференцирано заплащане, както и децентрализацията на управлението на

образователната система - също би било важна стъпка.

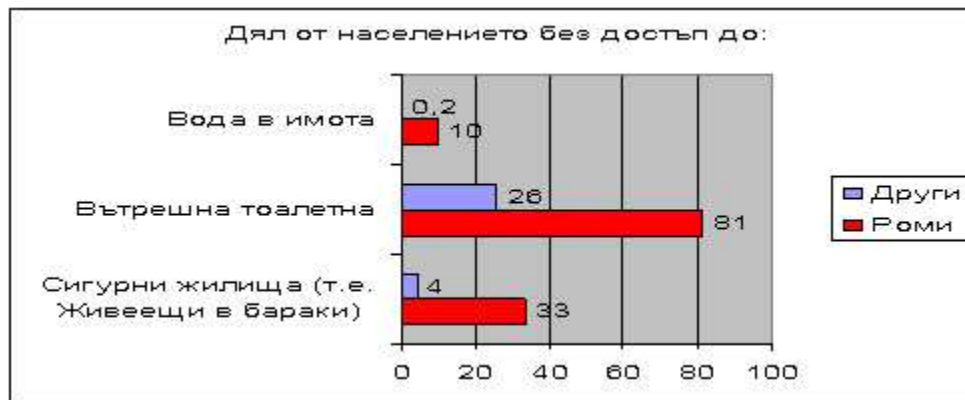
Таблица: Население според образователен статус, 2001.

	Общо	Дял	Роми	Дял
Висше	882 795	20,7%	443	0,3%
Средно	2 063 011	48,4%	11 075	6,9%
Основно	1 051 338	24,7%	71 521	44,8%
Начално	182 111	4,3%	43 819	27,4%
Незавършено начално	30 727	0,7%	12 445	7,8%
Неграмотен	49 475	1,2%	20 341	12,7%
Общо	4 259 457		159 644	

Източник: НСИ

4. Жилища, условия на живот и сегрегация

Според изследванията ромите живеят на тясно, в нетрайни постройките (бараки) и без достъп до базови санитарни условия. Причините са бедност, лоша инфраструктура в сегрегираните ромски квартали, несъобразени с регулаторните изисквания жилища, заселване на общинска земя без разрешение. Подходът ни в случая е насочен към хората, а не към жилищата. Подобряване на ситуацията може да се случи чрез увеличаване на доходите и преместване в други квартали, както и чрез подобряване на условията в ромските квартали – на инфраструктура и на икономическия климат.

Един от проблемите е свързан със собствеността върху земята и законността на постройките. Правната несигурност генерира у ромите изключително краткосрочно поведение към жилищата. Това може да се подобри чрез прехвърляне на собствеността на земята на ромите, които живеят на нея, подобряване на инфраструктурата и подпомагане спазването на нормативните изисквания по устройството на територията.

Обща оценка на икономическите ефекти от интеграцията на ромите

Визията ни за интеграция на ромите е основана на необходимостта от множество реформи и премахване на препятствията, които в момента се явяват пречка пред успешното им включване в икономическия и социални живот. Това означава, че в основната си част ние не залагаме на нарастването на своеобразни социални или

"интеграционни" публични разходи. Дори напротив, както е видно анализа ни за ефектите от сегашната политика на социални помощи и модели на финансиране на основни публични услуги като здравеопазване и образование, реформите предполагат точно обратното решение.

Следователно, необходимите условия за реализиране на описания от нас успешен сценарий на интеграция са воля и последователност в реформирането на няколко сфери на държавна политика. Повечето от тези промени могат да се аргументират не единствено с желание за действие по отношение на ромите, а като инструмент за общо намаляване на бедността и повишаване на благосъстоянието, макар към момента ромската общност да е най-силно зависима от тяхното осъществяване.

Така "цената" на ромската интеграция е по-скоро политическа, или се измерва в изразходването на политически и електорален ресурс за подкрепа на реформи, които към момента за част от партиите (и гражданите) изглеждат нежелани. Чисто фискалните разходи не са високи; общите разходи за интеграция на ромите оценяваме между 0.7 и 1.1 милиарда лева за 10-годишен период.

Положителните ефекти от интеграцията на ромите в обществото са значими. Чрез спестените социални помощи, намалената загуба на ефективност заради тях, увеличаването на положения труд и произведените доходи, по-ниска смъртност и престъпност, ползите за обществото от пълноценна интеграция на ромите са между 15 и 30 милиарда лева /настояща стойност към 2006 година за 10-годишен период/. Положителните ефекти от интеграцията на ромите надхвърлят разходите за нея между 20 и 30 пъти, като при това тук не включваме ефектите, свързани с повишаване на образователното равнище, доколкото за тях е необходимо повече време, за да се проявят.

За сравнение – положителните ефекти от интеграцията на ромите в обществото са по-високи от годишния размер на консолидирания държавен бюджет на България. Тези ефекти се равняват на между 35 и 70% от brutния вътрешен продукт на страната за 2006 година и са съпоставими с фондовете, които България ще получи от Европейския съюз за същия 10-годишен период.

Ползи от интеграцията на ромите

Млн. лв.	Минимум	Средна	Максимум
Спестени социални помощи	2000	3150	4300
Намалена загуба на ефективност	667	1050	1433
Труд, доходи и БВП	8100	12650	17200
По-ниска смъртност	2500	4400	6300
По-ниска престъпност	1400	1400	1400
Общо	14667	22650	30633

Разходи за интеграцията на ромите

Млн. лв.	Минимум	Средна	Максимум
Прекавалификация, образование	500	650	800

Жилища и инфраструктура	266	313	360
Общо	766	963	1160